

I. F. ZUBKOV, Problém geologickej formy pohybu hmoty. Bratislava 1981, 272 s.

Kniha sovietskeho filozofa I. F. Zubkova, ktorá vyšla v slovenskom preklade, je venovaná jednej z najdiskutovanejších otázok medzi filozofmi a prírodovedcami — otázke geologickej formy pohybu. V širšom zmysle sa v nej autor zaoberá filozoficko-metodologickými otázkami geologických vied, dotýka sa v nej celého radu ďalších otázok tohto druhu (vzťahu filozofie a geológie, predmetu a objektu geológie, problému formovania teoretickej geológie, princípov systematizácie geologických poznatkov, klasifikácie geologických vied, problému geologického zákona a ďalších).

Autor ukazuje na to, že existujú dva prístupy k problému existencie geologickej formy pohybu hmoty. Prvý uznáva oprávnenosť a plodnosť vyčlenenia tejto formy pohybu, druhý popiera jej existenciu. Okrem toho jestvujú aj rozmanité hybridné prístupy. Sám autor prichádza k záveru, že vyčlenenie geologickej formy pohybu hmoty je oprávnené. Na rozdiel od B. M. Kedrova, ktorý v klasifikácii foriem pohybu hmoty považuje geologickú formu za vedľajšiu, I. F. Zubkov zastáva názor, že táto forma je bezprostredným stupňom prechodu od neorganickej prírody k prírode organickej. Je zložitou syntézou historicky jej predchádzajúcich jednoduchších foriem pohybu a nemožno ju preto na tieto formy redukovať. Geologická forma zaujíma určité miesto medzi tzv. základnými formami pohybu. Predchádza biologickej forme pohybu, tvorí jej predpoklad a základ. Nasleduje po hviezdnoplanetárnej a geografickej a rozvíja sa na ich základe na niektorých planétach.

Pojem geologickej formy pohybu je, podľa mienky autora, nevyhnutný lo-

gický a metodologický základ vybudovania všeobecnej geologickej teórie, poskytuje princípy syntézy čiastkových teórií o jednotlivých úrovniach a stránkach geologického materiálneho systému.

Autor ďalej zdôrazňuje, že pozitívne riešenie problému geologickej formy pohybu svojim významom prekračuje hranice geológie. Má význam pre príbuzné vedy: pre geografiu, planetárnu kozmogóniu a biológiu. Umožňuje presnejšie vymedziť predmet geografie, odhaliť skutočné vzájomné súvislosti geologických a geografických pohybov a na tomto základe úspešnejšie riešiť otázky komplexných geologicko-geografických výskumov.

Geológia ako veda — do určitej miery — poskytuje široké perspektívy výskumu časových zmien najrozličnejších procesov a parametrov, vrátane fundamentálnych fyzikálnych procesov. Skúma unikátnu históriu prírody, ktorá sa odráža v zemských vrstvách a pripravila podmienky pre Darwinovu evolučnú teóriu. Významnú úlohu môže mať aj pri riešení fundamentálneho biologického a všeobecno-vedeckého problému — problému pôvodu života.

Geológia je najkomplexnejšou, najvšestrannejšou, najkonkrétnejšou vedou o neorganickej prírode, syntetizuje údaje fyziky, chémie a mineralógie, astronómie a mnohých ďalších vied. Poskytuje bohatý materiál pre formovanie vedeckého obrazu sveta, vedeckého svetonázoru. Je teda nevyhnutným ohniskom formovania dialektického obrazu sveta.

Pri výklade problému autor uplatňuje metódu postupu od abstraktného ku konkrétnemu.

Práca sa člení na päť kapitol.

V prvej kapitole sa podáva prehľad problému a vymedzuje sa stanovením otázok, ktoré treba skúmať. Podáva sa tu všeobecná logická analýza jestvujúcich názorov na problém bez uvedenia obsažných argumentov a kontraargumentov. Autor tu zdôrazňuje, že problém geologickej formy pohybu je ústredným bodom celého komplexu filozofických otázok geológie. Analyzuje teoretickú a gnozeologickú situáciu v súčasnej geológii. Ukazuje na najdôležitejšie zmeny, ktoré sa udiali a ktoré sa dejú v geologickej vede. Zdôrazňuje, že nové úlohy stoja pred geológiou aj v súvislosti so zosilnutím ekologických problémov. Hlavnou úlohou teoretickej geológie je zrejme poznanie objektu tejto vedy.

Autor tu ukazuje na spätosť problému existencie geologickej formy pohybu so všeobecno-filozofickými otázkami: či zodpovedá princípom Engelsovho učenia o formách pohybu hmoty; prečo Engels nevyčleňoval takú formu; aké sú kritériá vyčlenenia nových foriem; v čom je jej špecifikum; aký je jej hmotný nositeľ; aké musia byť metodologické princípy riešenia tohto problému.

V ďalšej časti práce autor podáva odpoveď na tieto otázky. Zdôrazňuje, že učenie o formách pohybu hmoty treba s ďalším rozvojom poznania upresňovať. Stotožňuje sa s autormi, ktorí prichádzajú k záveru, že treba vyčleniť nové formy pohybu: hviezdnu, planetárnu, geografickú a ďalšie.

Druhá kapitola hovorí o filozofických základoch analýzy daného problému. Autor tu predovšetkým formuluje a zdôvodňuje princíp jednoty filozofického a špeciálno-vedeckého zdôvodnenia. Tento princíp, zdôrazňovaný autorom, má podľa nášho názoru širšiu všeobecnú platnosť pre riešenie filozofických problémov špeciálnych vied.

Autor podrobne kritikuje názor, pod-

ľa ktorého marxisticko-leninská filozofia je len gnozeológia a logika, skúma len myslenie, nie je učením o svete ako celku, nehrá žiadnu úlohu pri utváraní vedeckého obrazu sveta. V dôsledku toho sa popiera aj existencia hraničných problémov medzi filozofiou a špeciálnymi vedami. Súhlasíme s autorovou kritikou stotožnenia ontologického aspektu marxisticko-leninskej filozofie s naturfilozofickým prístupom. Súhlasíme s jeho názorom, že práve na styku filozofie a špeciálnych vied sa realizuje najciteľnejší a najefektívnejší prírastok filozofických a najefektívnejší prírastok filozofických teoretických, špeciálno-vedeckých poznatkov a tiež s jeho záverom, ku ktorému prichádza, že skutočný vedecký obraz sveta môže byť dosiahnutý len spoločným úsilím filozofie a špeciálnych vied.

Významná je, podľa nášho názoru, autorova analýza pojmu „forma pohybu“ a „základná forma pohybu“. Autor tu podrobne kritikuje päťčlennú schému foriem pohybu, ktorá sa stala, ako tvrdí, filozofickým predsudkom a formuluje znaky základných foriem pohybu. Zdôrazňuje, že historickú metódu treba doplniť štruktúrno-funkčiou.

V tretej kapitole autor analyzuje objekt geológie ako kvalitatívne oslobodený stupeň vývinu prírody. Autor tu sleduje a analyzuje proces konštituovania geológie ako vedy. V súvislosti s tým analyzuje a klasifikuje základné geologické pojmy (kategórie geológie): časovo-priestorové, štruktúrno-genetické, pojmy vyjadrujúce procesy, pojmy späté s praktickým osvojením geologických objektov.

Objekt geológie — zdôrazňuje autor v štvrtej kapitole — má zložitú, mnohourovňovú štruktúru. Zároveň je veľmi stabilný, pretože podstatné črty štruktúry a dynamiky zemskej kôry sa zachovávajú počas miliárd rokov.

Zachovanie zložitej organizácie, ne-  
pretržitý boj s chaosom, s entropiou  
sú možné len v procese neustálej or-  
ganizácie a samoorganizácie. Preru-  
šenie procesu organizácie vedie k ni-  
velizácii príslušnej úrovne organizá-  
cie. Súvislosť organizácie a procesu  
organizácie je osobitne zreteľná v ži-  
vej prírode. S niečím podobným, ho-  
vorí autor, sa stretávame aj v zemskej  
kôre.

Objekt geológie autor charakterizu-  
je ako objekt celistvý, ako organický  
systém. „Takéto systémy ako relatív-  
ne samopohybujúce sa sa najúplnejšie  
vyznačujú základnými dialektickými  
zákonitosťami.“ [1, s. 139] V tejto sú-  
vislosti poznamenávame, že táto myš-  
lienka je, podľa nášho názoru, prinaj-  
menšom diskutabilná. Podľa nej totiž  
platí dialektika, jej dialektické zákony  
v niektorých objektoch (= celistvých,  
organických systémoch) viac, kým  
v ostatných menej. Myslíme si, že ta-  
kýto názor v konečnom dôsledku ve-  
die k spochybňovaniu, k problemati-  
zácii všeobecného, univerzálneho  
charakteru dialektiky.

Heuristický význam dialektiky autor  
vidí v jej ontologickom a gnozeologic-  
kom obsahu a tiež v tom, že dialekti-  
ka ako logika odhaľuje štruktúru sku-  
točného, úplného poznania, poriadok  
pohybu od neúplného (abstraktného)  
poznania k úplnému (konkrétnemu)  
poznaniu. Dialektika určuje ideál pra-  
vého poznania objektu v určitom oka-  
mihu, stimuluje vedecké bádanie, po-  
skytuje základ pre jeho plánovanie a  
organizáciu. [1, s. 140]

V tejto časti monografie autor ana-  
lyzuje pôsobenie zákona jednoty a bo-  
ja protikladov v geológii. Vymedzuje  
základné protirečenie geologickej  
formy pohybu: protirečenie medzi pev-  
nou a tekutou fázou.

V piatej kapitole autor vymedzuje  
aj miesto geologickej formy pohybu  
medzi ostatnými formami. Zdôrazňuje,

že vznik a vývin života je základný  
výsledok geologickej etapy vývinu  
hmoty. Život je zároveň najmohutnej-  
šia geologická sila. Geologický mate-  
riálny systém a spôsob jeho existencie  
sa organicky zapája do sociálnej for-  
my pohybu hmoty, je jej prírodným  
základom.

Posledná kapitola je venovaná nie-  
ktorým problémom formovania teore-  
tickej geológie. Autor tu ukazuje na  
veľkú diferencovanosť geologických  
vied, na nevyhnutnosť integrácie, sys-  
tematizácie geologických poznatkov.  
V tejto súvislosti formuluje a analy-  
zuje princípy systematizácie, klasifi-  
kácie geologických vied: princíp ob-  
jektívnosti, princíp všestrannosti skú-  
mania, princíp skúmania predmetu vo  
vývine, princíp jednoty teórie a praxe.

Metodologicky významná je, podľa  
nášho názoru, časť venovaná problému  
zákona v geológii. Autor ukazuje na  
to, že otázka či objekt geológie má  
svoje špecifické zákony, alebo nemá  
— to je jedna z najdôležitejších otáz-  
ok pri riešení problému geologickej  
formy pohybu hmoty. Vedecké zákony  
chápe ako nevyhnutné komponenty  
teoretickej úrovne vývinu vedy.

Autor podrobuje kritike koncepciu  
geológie ako opisnej vedy, ktorá ne-  
pozná zákony svojho objektu, názor,  
že v geológii nejestvujú vlastné záko-  
ny. To podľa názoru autora nezodpo-  
vedá skutočnému stavu vecí, pretože  
v poslednom čase vedecký zákon ako  
logická forma organizácie poznatkov  
v geológii nadobúda čoraz väčší vý-  
znam, hoci situácia, pokiaľ ide o zá-  
kony v geológii, je v súčasnosti ne-  
priaznivá. Ale nebolo tomu tak vždy.  
Tí, ktorí popierajú existenciu zákonov  
geológie, argumentujú dvojako: a) a-  
lebo absolutizujú špecifikum, neopa-  
kovateľnosť, unikátnosť geologických  
javov, b) alebo tieto javy redukujú na  
fyzikálne a chemické.

Popieranie zákonov v geológii, pod-

Ľa autora, ovplyvnili idey novokantovstva, uplatnenie fyzikálnych a chemických metód v geológii a napokon aj mechanistické, metafyzické chápanie zákona a absencia rozvinutej geologickej teórie. Štatistické zákony, zdôrazňuje autor, majú pre geológiu veľký význam. Ešte väčší význam pre geológiu má chápanie prejavu zákona vo forme tendencie. Autor prichádza k nasledujúcemu záveru: „Objekt geológie nijako nelimituje objav a formuláciu geologických zákonov. Je pravda, že je veľmi zložitý, ale aj tak je jednoduchší ako napríklad spoločenský systém, pre ktorý historický materializmus našiel rad špecifických zákonov.“ (1, s. 211) „Objekt geológie má svoje špecifické zákony.“ (1, s. 212) S týmto záverom možno úplne súhlasiť.

Recenzovaná práca je napísaná na dobrej teoretickej úrovni a je veľmi

dobre koncipovaná metodologicky. Podľa nášho názoru má čo povedať nielen geológom či predstaviteľom prírodných vied, ale aj filozofom. Podnecuje čitateľa k tvorivému prístupu k špeciálno-teoretickým, ako aj filozofickým a metodologickým problémom geologických vied. Jej slovenské vydanie považujeme za významný edičný čin v sérii kníh o filozofických problémoch prírodných vied. Možno ju odporúčať ako študijnú literatúru v rámci štátneho politického vzdelávania učiteľov stredných a vysokých škôl príslušných odborov, pre aspirantov a študentov v rámci ich štúdia marxisticko-leninskej filozofie v súlade s profiláciou tejto výuky na príslušných pracoviskách vysokých škôl a SAV (aspiranti) a tiež v rámci cyklického školenia príslušných pracovníkov.

M. Řehák

## LITERATÚRA

1. ZUBKOV, I. F.: Problema geologičeskoj formy dviženija materii. Moskva 1979.

## PROBLEMATIKA SOCIÁLNYCH ZÁUJMOV V LENINIZME

V. N. LAVRINENKO, Problema social'nykh interesov v leninizme. Moskva 1978, 187 s.

Rozvoj spoločnosti všeobecne a socialistickej spoločnosti zvlášť je závažným teoretickým problémom, ktorého riešeniu venujú vedci socialistickej krajiny veľkú pozornosť v súlade s uzneseniami straníckych a štátnych orgánov. Ďalší úspešný rozvoj socialistickej spoločnosti je stále viac podmienený subjektívnym činiteľom, to znamená aktívnou, uvedomelou, vedecky podloženou praktickou činnosťou ľudí. Jednou zo základných podmienok takejto praktickej činnosti ľudí (politických strán, tried, celej spoločnosti

— všeobecne subjektu] je poznanie ich objektívnych záujmov.

Teoretickej analýze spoločenských záujmov nebola u nás doposiaľ venovaná veľká pozornosť. Iba v posledných rokoch sa začali objavovať vedecké state a práce, ktoré si hlbšie všimajú aj túto problematiku, aj keď nie zo všeobecne teoretického hľadiska, ale z pozície špeciálnych vied. Takou je napríklad práca J. Sokiru *Ekonomické záujmy za socializmu* (Bratislava 1978). O to podnetnejšie pôsobí